

MI AZ IRONIKUS TUDOMÁNY?

avagy A posztmodern vége

Ez a könyv is, mint persze minden könyv, a végével kezdődik.¹ Azzal, hogy kész van.² Legalábbis mint tárgy elkészül, és a véglegességbe kényszerülő lezárt szöveg jelenik meg az olvasó és az egyszerre elégedett és kétségbeesett szerző előtt. A szerző kétségbeesésének oka nem más, mint maga a vég. A végességnek az a formája, hogy a munka, mellyel ő mint megrögzötten nyitottal, sőt befejezhetetlennel számolt tíz éven keresztül, íme végetért. Elérte a véget, és nem a vég érte el őt, az elmúlásnak tehát két formája is van, az egyik kezdetként értelmezi a véget. Elérte a véget, megérintette azt, sőt talán meg is értette. A vég megértése a vég végének kezdete.

Most, hogy tíz év során felelőtlenül eleget téve lapok, konferenciák, évkönyvek felkérésének olyan gondolatmenetekre vesztegettem az időmet, melyeknek az elgondolását eredetileg nem terveztem, számos tanulmánynak látszó esszét és esszének tűnő tanulmányt megírtam; le kell vonjam ennek a ténykedésnek a tanúságait. De honnan? Hol voltak eddig? Nyilván egy nyelvi platón, ahová csupán nem tervezett gondolatmenetek szerpentinjén lehet feljutni, tehát köszönet a felkérésekért, melyek többnyire inkább tehernek tündek, de épp abban segítettek, hogy arról a nyelvi, absztrakt fennsíkról ezt-azt lerángassak hosszabb-rövidebb írásaimba. Elsősorban a magyar és a cseh nyelv, illetve a költői és a prózanyelv világából rabolva valamit a gondolkodás nyelve számára. És mindenképp megnyerve önmagam, hiszen a tudományos vagy gondolati szöveg szerzőjét nem szokás megkérdőjelezni, még akkor sem, ha az illető bevezeti a filozófiai elbeszélő funkcióját. Sőt, még regények esszészzerű részleteit is szokás a szerző gondolati sekélyességének számlájára írni. Ez tehát

¹ "Eljött a pillanat, vagy ha úgy tetszik a körülmények alakultak úgy, hogy félek, egyszer csak képtelen leszek kimondani, amit mindenekfelett mondani akartam." Marcel Proust: *Saint-Beuve módszere*. In: uő: *Álom, szobák, nappalok*. Filum Kiadó, Budapest, é.n. 73. o.

² Hadd figyelmeztessünk itt ennek a kifejezésnek a kettős jelentésére. Az első jelentésnek a második, szlenges jelentés ha nem is 180 fokos ellentéte, de legalább 160 fokos. Viszont ez az ellentét, és az abból származó ironia nem egyszerűen a szleng műve (vagy a szleng művelőinek műve), hanem magának a teljes nyelvnek, mely jelentésváltozásaival képes a szó etimológiáján túl a filozófiai mélyrétegeibe is levilágítani (el-különböződés). Minden természetesen használatos szó, kifejezés régi emberek, a nyelv régebbi idejének gondolkodásáról tanúskodik, sokszor egyetlen ragban egy egész élet tapasztalata összegződik. Maga a gondolkodás mutatkozik meg, mely elfelejtődése elől a nyelvbe menekül, nyelvbe temeti magát, és ott várja a föltámadást, a használatot, de legfőképp a normaszegő használatot. A normaszegésnek is persze megvan a maga iskolája, szabályrendszere. A normaszegés is védekezik a gondolatok, a gondolatok feltámadása ellen, bár meghalni sem hagyja, hanem valamiféle tetszhalott állapotba juttatja őket. Amikor a gondolat „kész van”.

az én könyvem, Vörös Istváné. Akit egy verseskönyvem címében Vörös István gépnek³ nevezek, és igyekszem verseit hozzám kötni. Kihez? A tudóshoz? Ezt a szót én sokkal inkább félve írom le, mint a költőt szokták kitűnő költők. Ugyanakkor e könyv, és ez a vége, mégiscsak tudományos produktumnak igyekszik mutatni magát. És ha ő magát annak, akkor engem szükségszerűen tudósnak.

De ki a tudós? „Mi lényeges történik velünk jelenvalólétünk alapjaiban, ha a tudomány szenvedélyünkkel vált?”⁴ – kérdezi Heidegger, a kérdésfeltevés egyik legnagyobb mestere a XX. században, a szenvedélyes kérdező, aki ezt a szenvedélyét a tudomány iránti szenvedéllyel azonosította, alighanem nem is alaptalanul. Ki a tudós? Az, aki hűvösen tud? Az, aki szenvedélyesen kérdez? Az, aki a valamivel kapcsolatos tudást intézményesíti? Én semmilyen intézménynek nem érzem magam, ugyanakkor egyre szívesebben nevezem magamat tanárnak. Persze ez még nagyobb kihívás, nagyképűség. Nagyobb képűség. Mert a tanár nemcsak hogy tud, hanem tanítja is. Persze ismeretes a gonosz szólásmondás: Aki tudja, csinálja, aki nem tudja, tanítja. Némelyik mondásunkat kifejezetten gonosznak, rosszhiszeműnek érzem. (Nem zörög a haraszt, ha a szél nem fújja? És ha megrázzák?) Ám a tanárról szóló mondás rosszmájúságában sok igazság rejlik. Vagy a rosszmájúsága ellenére véletlen föltár valami mélyebb igazságot. A tanítás ugyanis nem annyira a tudásra irányul, hanem sokkal inkább a nemtudásra. Ez különbözetei meg a tanárt a tanítótól.⁵ Akinek még tudhatót kell átadnia. A tanár már a nemtudhatót akarja átadni, magát a nemtudást tanítja. Tréfásan szemeszter elején azt szoktam mondani, arra törekszem, hogy tőlem aztán semmit se tanulhassanak a tanítványaim. Vagyis a semmit tanulják? „... először teret adni az egészben vett létezőnek; azután átengedni magunkat a Semminek, azaz megszabadulni azoktól a bálványoktól, amelyekkel mindenki rendelkezik, s amelyekhez oda szokott lopózkodni; s végezetül hagyni, hogy szabadon lebegjünk”⁶. Ennyire azért nem vagyok bátor. Vagy nem uralom ennyire a tudás és nemtudás belső arányainak hangszerét tanítás és nemtanítás (az eredendő butaságról való lebeszélés) közben. Nem vagyok elég bátor a butaságon át okosnak mutatkozni, vagy az okosságán át butának, és mindezt még taníthatónak is hinni. Ez talán valóban

³ Jelenkor kiadó, Pécs, 2009.

⁴ Martin Heidegger: Mi a metafizika? In: uő: „...költőien lakozik az ember...” T-Twins Kiadó / Pompeji, Budapest-Szeged, 1991. 13-14. o.

⁵ A kötet vége felé találkozhatunk még ennek a viszonyoknak ellentétes, vagy csaknem ellentétes kommentárjával is. (Lásd. a Magyarázatok egy elképzelt olvasónak c. írást.)

⁶ Heidegger 1991. 33. o.

taníthatatlanabb is, mint bármely művészet. Melynek taníthatóságát, a kreatív írás stúdiumok oktatása kapcsán annyira sokszor megkérdézték már tőlem. Ha a semmit tudnám tanítani, ha igazán tudnám, merném tanítani, akkor nem lenne szükség erre a könyvre. Nem lenne szükség rá, mert megírni még akkor se biztos, hogy lehetne, ha már tanítani tudnám. Vagy nem így van? Nos, lehet, hogy nincs is szükség erre a könyvre, de majd ha megvalósul, akkor megteremti ezt a szükségességet.

Azt persze nem hagyhatjuk, hogy ez a végével a világba lépő könyv máris nagyképűsködni kezdjen. Nincs rémesebb egy nagyképű könyvnél.⁷ Vagy nincs szívderítőbb egy nagyképű könyvnél? Ki kell lépnünk ebből a paradigmából, mert a nemtudás dicsérete sem valami szerénységi ösztönből ered. Amit az előbb ennek a könyvnek, és általában bármilyen könyvnek a szükségességéről mondani akartam, az az, hogy észre kell vegyünk, könyvek esetében fordítva működik az ok-okozati viszony, létrejön valami, mely létrejötte és nyilvánosságra kerülése után keresi meg magához az igazi okokat. Nem ok egy könyvre, hogy a szerző publikálni akar, nem ok egy könyvre, hogy a szerző gondolkodni akar, nem ok egy könyvre, hogy a szerző tud írni, gondolkodni, publikálni. A világnak szüksége kell legyen rá. Vadromantikus elképzelés a szinglik korában, mikor egymásnak teremtett férfiak és nők ugyanúgy nem tudnak egymásra találni, ahogy az egymásnak teremtett gondolat- avagy világhiány, és az erről szóló könyvek nem tudnak. (A gondolat- avagy világhiányon azt a szellemi éhséget értem, mely az embert jellemzi és metonimikusan mindenképpen a homo sapienst, az ember formájú embert jelenti.) Ha az olvasó teremti meg a művet, vagy legalábbis fejezi be ezt a

⁷ De jogosan beszélhetünk-e nagyképűségről egy könyv kapcsán? „...hiába megy valami magától vagy magasabb erők hatására, ők azt hiszik, hogy bár vajmi kevés közük van hozzá, valójában ők annak a mozzatái.” – mondja Francis Bacon (Esszék. Európa Könyvkiadó, Budapest 1987. 233 o.) a hiú emberekről. De egy könyv semmilyen viszonyban nem lehet a magától megtörténő dolgokkal, mert ő maga sem magától van, a magasabb erőkkel pedig legfeljebb tartalma révén lehet kapcsolatban, tehát ha hordoz valamilyen értéket, akkor sokkal nagyobb joggal lehet elégedett, mint a könyv szerzője, aki ezekkel a magasabb erőkkel épp csak a könyv áttételén át lehet kapcsolatban. Tehát a könyv nagyképűsége jogosabb lehet, mint a szerzőé, csak kérdés, hogy lehetséges-e egyáltalán, hogy képes-e rá. „Az önmagával való megelégedés: öröm, mely abból ered, hogy az ember önmagát és cselekvőképességét szemléli.” (Spinoza: Etika. Gondolat Kiadó, Budapest, 1979. 237. o.) Kérdés, mekkora egy könyv cselekvőképessége, de hiszen épp erre utalna a könyv önmagába vetett bizalma. Ez a cselekvőképesség azt hiszem az emberi tempóhoz képest lassú, csak hogy versenyükben mégis a teknőcre hasonlít, aki Akhilleusszal verseng futásban, a gondolat síkján nem is eredménytelenül. De ha egy nagyképűség jogos, akkor nem is nagyképűség, a könyvnek, mint fogalomnak és tárgynak pedig mintha létébe lenne kódolva a szellemi siker, tehát a nagyképű könyv oximoron, bár furcsa módon a szerény könyv is az.

teremtést, akkor rengeteg szöveg van, amely bár megjelenik, rendszeren sohasem jön létre. A nemlétező irodalom és a nemlétező tudomány⁸ világát vajon fontos-e egy nemlétező könyvvel gyarapítani, melyet majd nem fognak elolvasni, még ha pár példányban el is kel, még ha idézni is fognak belőle, még ha recenzió is jelenik meg róla. Még ha el is foglalja a helyét egy szellemi életben, vagy annak árnyékában, melyet nevezhetünk szellemi kísértetvárosnak⁹ is. E városban olvasatlan, vagy rosszul, hiányosan, meg nem értve olvasott könyvek szellemei bolyonganak, és ha egymásnak is ütköznek, nem történik semmi, egyszerűen átsiklanak egymáson. A szellem helyét a kísértet veszi át, a kultúra helyét a szórakozás, az epika helyét a rémmese, a félelem helyét a horror. Az üresség helyét viszont már nem veszi át semmi. Megszűnik az üresség vonzása. Egy ilyen korban a tudománynak is mozdulnia kell¹⁰, ahogy mozdultak már a múzeumok, interaktívvá válva és magukat digitalizálva. Ha maga a szellem nem mozdul, az több mindent jelenthet. 1) Nincs. 2) Van, sőt annyira magabiztos, hogy tudja, az idő neki dolgozik, és ezek csak pillanatnyi tünetjelenségek, a világ jóra fordul¹¹, vagyis a fordulás maga egyszer csak jó, a világ pedig újra világ és nem globalizált világ lesz. A jelzőt mint fosztóképzőt a szocializmusban megismertük, de azóta ellazult a figyelmünk. Pedig nemcsak a népi demokrácia nem demokrácia, hanem a lakópark sem park, és a globalizált világ sem világ. A

⁸ A nemlétező irodalom és a nemlétező tudomány kifejezés bár formájukban hasonlítanak, másként értendők. A nemlétező irodalom az irodalomnak az a része, mely a szellem lassú mozgásánál fogva még nem vált láthatóvá, vagy már eltűnt a látómezőből. A tudomány sokkal gyorsabb, bár a szellemtudományok csak egy kicsivel gyorsabbak tárgyuknál, a szellemnél (az irodalomtudomány az irodalomnál). Ezért van, az, hogy a teória elébe tud vágni a művészetnek, amit sokan kárhozzatnak, de ha képes rá, mért ne tegye meg? A valóságban Akhilleusz kacagva leelőzi a teknőcöt.

⁹ „A kísértetnek több ideje van. Egy kísértet sajátossága, ha van, az, hogy amikor visszatér, nem tudni, hogy egy elmúlt vagy egy eljövendő élről tanúskodik-e” Jacques Derrida: Marx kísértetei. Jelenkor kiadó, Pécs, 1995. 109. o.

¹⁰ „Aki úgy véli például, hogy a tudomány az egyedül érvényes világértelmezés, az a modernitás álláspontját képviseli. Aki a tudományt hamis világmagyarázatnak tekinti, az premodern állásponton van. Aki viszont azt állítja, hogy a kétségtelenül érvényes világértelmezés mellett más világmagyarázatok is lehetségesek, az már a posztmodernet képviseli.” Vajda Mihály: A posztmodern Heidegger. T-Twins Kiadó, Lukács Archívum, Századvég kiadó, Budapest, 1993. 9. o. A következő lépés, ha egyszerre, vagy csaknem egyszerre képes valaki a tudományos világszemléletet tévesnek és igaznak gondolni, aztán ezt munkamódszerré változtatva a tévedést mint eszközt, mint bizonyítási eszközt bevezetni. Ebben az esetben a fikatív bevonul a tudományba, az irodalomtudomány pedig visszacsatoltatik az irodalomba, ahonnan korábban már olyan eredményesen leválasztották.

¹¹ „...az eddigi ember az évszázadok során túl sokat cselekedett, és túl keveset gondolkodott.” Martin Heidegger: Mit jelent gondolkodni? In: Bacsó Béla szerk.: Szöveg és interpretáció. Cserépfalvi Kiadó, Budapest. 1991. 8. o. E szituáció ismerete és megértése elengedhetetlen előfeltétele a (jó)ra fordulásnak. Mert tudhatjuk, hogy hol, és merre tehető meg.

posztmodern kor pedig nem kor. A poszt modern, pedig nem modern, ahogy az elefántlábnyom sem elefánt, hiába marad ott utána. Ne örüljön senki, egyáltalán nem akarom a posztmodernt gyalázni, nagyon is kedvemre való dolog volt. De volt. Lehet, hogy fölöttem épp azért járt el az idő, mert olyan menthetetlenül posztmodern vagyok, akkor amikor a világ már valahol egész máshol jár. Csak még nincs rá nevünk, hogy hol. Elég nagy baj ez, mert a névadás manapság nagy nehézségekkel jár.¹² Maga a posztmodern kifejezés is a fölötti tanácstalanságból ered, hogy vajon minek kéne nevezni ezt, ami azért már nyilvánvalóan nem modern. A névtelen művészek korától így ível a művészet története a név nélküli irányzatok koráig. Nem tudunk nevet adni valaminek, mert azt hisszük elnevezhetetlen, pedig csak nem akarjuk elég alaposan szemügyre venni a kort és jelenségeit, mert ki kéne mondanunk néhány kellemetlen igazságot. A poszt-posztmodernt tehát mondhatnánk másképp anonimizmusnak is? Művészetét a kultúra nélküli kor kihívásainak való eleget tenni akarás jellemzi. Az anonimizmus esztétikája (és lélektana) lenne az ironikus tudomány? Az ironikus tudomány, mely új eszközével az iróniával megnyitja a filozófia és az irodalom közötti kapukat, és egymásra engedi a gát két oldalán rekedt egészen másféle állat- és növényvilágot.¹³ Az anonimizmus általános belső anarchiáját evvel is gyarapítva, de a kapunál mégis ellenőrizve az átkelőket.

Hagyjuk ezt a kérdést nyitva, mert e helyt ennél jóval kevesebből akartunk beszélni, hogy mi fog itt történni, ebben a könyvben. Semmi. Mármost megint pontosítanunk kell. Semmi nem fog, mert a szöveg alapvetően kész van. Amikor ezt elé írom, hogy a végével végre elkezdődjön könyv mivolta, akkor már rég megtörtént a megírás. És még nem történt meg az egységgé válás, a könyvvé olvasás. Ami nagy kérdés is, mert az emberek csakugyan nem szoktak

¹² „És mint minden emberi vagy isteni kézjegyhez, kell hozzá a név. (...) a név hiányt képez: hiányt kell képeznie, kell egy név, ami hiányt képez. (...) Arról van szó, hogy mindenáron betartsuk az igazmondás ígéretét, a tanúságét, az ígéretet, hogy megadjuk magunkat a név igazságának, magának a dolognak, úgy, ahogy meg kell neveződnie a név által, *vagyis a néven túl*. A dolog, kivéve a név.” Jacques Derrida: Esszé a névről. Jelenkor Kiadó, Pécs. 1995. 87. o.

¹³ A metafora használata tudományos szövegben nem költőieskedés, hanem ironikus eszköz. Mind a két műfaji és egzisztenciális szint nyelvét megkérdőjelezi. „...keservesen szükséges volt ez a lépés, mert némi derűt kellett vinnem ebbe a komor anyagba, hogy mind a magam, mind az olvasó számára elviselhetővé tegye szörnyűségeit. A démonit egy éppenséggel nem démoni közvetítőanyagon átszűrni...” (Thomas Mann: A Doktor Faustus keletkezése. Gondolat Kiadó, Budapest, 1961. 40. o.) A démonit esetünkben inkább kisértet szerűnek, szelleminek, a szörnyűt pedig rilkei értelemben vett iszonyúnak, azaz már-már már katartikusnak mondhatnánk, és máris eljutnánk a manni szépirodalmi iróniától a tudományos iróniáig.

le az olvasásról, de az olvasást másik olvasással helyettesítették, ami nem jut el az elolvasásig, általában befejezetlen szövegeket, blogokat, internetes reklámokat, lexikoncikkeket olvasgatnak, és ugyanúgy szörföznek a szövegek között, mint tíz évvel ezelőtt az tévéadók közt. Nem is szükséges befejezni egy szöveget, mert majd befejezi a véletlen. Tehát ha egy szövegnek van eleje és vége, esetleg több, egyenként véges szövegből, szövegrészből áll össze, az már ritka nagy kegyelem. A végesség mint kegyelem a posztmodern világnak mint nemvilágnak az egyik legnagyobb kincse, mely persze semmit nem ér, ha bármilyen értékbörzén próbáljuk megtalálni az ellenértékét, mondhatnánk a végesség ellenérték nélküli érték, és akkor már elég pontosak vagyunk. Ezt a könyvet tehát nyilván ingyen kéne osztani, annál is inkább, mivel az interneten minden ingyen van, illetve minden az ingyenesség látszata mellett kerül sokba. Az ilyen ingyenességhez kell ugyanis elektromosság, számítógép, és rengeteg elpazarolható idő. Ez a nemvilág valóban virtuális, így tehát a valóságosság egyre nagyobb luxusnak mondható, épp ezért a hazugság mai logikája is az lesz, hogy minden virtuálist nem virtuálisnak hazudik a hazudó, tehát nem hazugságnak a hazugságot, magát igazmondónak. Az igazmondás lassan a hazudozók kiváltsága lesz, humortalan udvari bolondok uralkodnak egy virtuális-globális világban, anélkül, hogy láthatnánk, hol található a hatalmáról ideiglenesen lemondott király.¹⁴

Állj! Csak nem valami premodern korkritikát rajzolunk itt? Imígyen szólott Nietzsche? Jó lenne, túlságosan is szimpatikus nekünk az említett szerző, és irigyeljük beszédmódját, de nekünk nincs rá módunk. Mért? Mert *én* nem engedem. Nem szeretnék a próféta-tudósi többes szám első személyében sokat időzni. Bár lehet, hogy épp ennek mélyén rejtőzik a király. A kimondott, vállalt mi hiánya mögött?

20 egynéhány tanulmány következik itt. 20 egynéhány gondolat-kísérlet. Bár többnyire egymástól függetlenül jöttek létre, a szerző kibontakozó világ-, művészet- és tudományfelfogásának dokumentumai, pont azokat a terepeket nyitják meg, ahol kidolgozni igyekezett ezeket a felfogásokat és látásmódokat. Illetve ugyanezen igyekezett műfordítás¹⁵ és szépirodalmi műveinek írása közben is. Pl. a Heidegger, a postahivatalnok¹⁶ c. verses regényében vagy a Sajat

¹⁴ „A hanyatlás mesterség nélkül is megy: A vég magától adódik minden teendő végeztével.”
Montaigne: Esszék III. Jelenkor Kiadó, Pécs 2003. 279. o.

¹⁵ Vladimír Holan: A létezés művészete. Orpeusz Kiadó, Budapest, 1999.

¹⁶ Jelenkor Kiadó, Pécs, 2003.

Tao¹⁷ c. versciklusában. Így aztán mindez meglehetősen szakadozott, pedig ha a posztmodern végét jelentjük be, akkor végtére is újra nagy struktúrában kéne gondolkodni.

Ki mondta? Jöhet egy újabb kis kor is. De az sincs kizárva, hogy a töredék mögött fölcsillanjon az egész. Ha ez magában nem lenne logikai abszurdum. A töredék eltakarhatja-e az egészet? Úgy tűnik, nem vagyunk okosabbak a két éves gyereknél, aki a kisebb dobozba próbálja bepakolni a nagyobbbat.

Mi tehát az ironikus tudomány? Semmiképp se az egész megtestesülése. Nem rekonstrukció, vagy újraélesztés. Az újraélesztés a 19. század kiváltsága volt. Magát a nagyságot, a nemzeti nagyságot, a régmúlt korok nagyságát akarták újraéleszteni, a jövő nagyságát megalapozni. De miből gondolták, hogy vannak nagyobb korok és kisebb korok? Az ironikus tudomány sokkal inkább egy új módszer. A módszerek korlátozásának csökkentése. Melynek bevezetése persze mért ne vihetne el az egész egy töredékének megpillantásához. De az egész néhány töredéke csak a szemlélő számára töredék, és így mindenképp több a töredékek egészénél. Legalábbis kezelhetőbb. Maga az ironikus tudomány nem rekonstruálhatja az egészet, ha az már részekre hullott, de nem állít meg az egész felismerésében, ha az csak szemléletünk miatt rejtőzködik. De ez a több látószögű vizsgálódás vajon nem tipikusan posztmodern jelenség-e?

Ebben a tekintetben legalábbis a posztmodernről nem eltérő. A pozitivista és a modern tudós egyre kisebb részekre osztotta a vizsgálat mezejét. A módszerek körének tágítása, vagy ha tetszik a cél érdekében történő válogatás nélküli alkalmazása viszont a keskenyedő mezőt, vizsgálódási szemhatárt tágítja. Az ironikus tudomány azáltal ironizálja a tudományt, hogy vizsgálódásai eszközei közé bevonja a szépirodalmakat, a logika mellé az asszociációt, az intuíciót. Nem mintha a tudomány, elsősorban a természettudomány nagy felfedezései mögött nem állt volna ott folyamatos az intuíció, de mi most ezt szeretnénk visszaengedni az irodalomról való gondolkodás mezejére is, illetve

¹⁷ In: A Vörös István gép vándorévei. Fejlődésregény. Jelenkor Kiadó, Pécs, 2009. 191-260. o. A kötet címében szereplő gép is ennek az ironikus, művészet-tudomány közötti túzcserének a terméke. Talán úgy kell értenünk ezt a gépet, ahogy *Egy doktoravatásról* szólva Nietzsche gondolja az Egy korszerűtlen ember portyázásai-ban: „– Mi a feladata minden magasabb iskolázásnak? – Hogy az emberből gépet csináljuk. –, (In: uő: Válogatott írásai. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 379. o.) Az anonimizmus korának létformája a gép. Ennek a gépnek a létformája a tudományos ironia. Máris megtettünk egy félkört, és megfordítva látjuk az ironikus tudományt. (Az anonizmus kori tipikus embergép más szóval: workoholic – a vörkoholista. Az ő munkájának – work – eredménye azonban csak ironikus értelemben nevezhető eredménynek. Az ilyen gépek valami nem valóságost, vagy félig valóságost termelnek az ügy fontosságát mindig túlhangsúlyozva. A munka talán valóságos, az eredmény nem. Ez a gépek válsága, illetve az ilyen gépek válsággépek.)

fordítva, tudományos formákat beszabadítani a szépirodalomba, valamiféle posztklasszicizmust létrehozva és ironizálva is azonnal.

És ezzel a fejlődéselv teljes megkérdőjelezéséhez jutunk el. Ha Fukujama bejelentette a történelem végét, akkor ki kell mondani, a művészettörténet, irodalomtörténet, filozófiatörténet végét, különben elkerülhetetlenül olyan konzervativizmusba futunk bele, ami a mai szellemi mozgásokat kísértetiességeknek kell nevezze, és ezáltal eleve kötelező lelkipurdalásra utalja. Egy tudomány lelkipurdalása persze legalább garancia a lelkére, amitől semmiképp sem akarja megfosztani az ironikus tudomány. Az irodalomtörténet lelke az ironikus tudomány.